

Dragica Haramija
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

OTROŠKA IN MLADINSKA PROZA SVETLANE MAKAROVIČ¹

Svetlana Makarovič (1939) sodi med tiste znamenite slovenske avtorje, ki uspešno ustvarjajo tako za otroke kot za odrasle. Njena dela lahko uvrstimo v vse književne zvrsti, kar izpričuje izjemno pestrost avtoričinega petinštiridesetletnega književnega ustvarjanja. Zaradi njenega zelo obsežnega opusa smo se v članku omejili samo na avtoričino prozno ustvarjanje za otroke in mladino. V prispevku predstavljamo njene pravljice, obe zdaj že kanonski fantastični pripovedi o kosovirjih in dva satirično-komična romana o teti Magdi, ki jih z distanco let in mnenj upoveduje prvoosebna najstniška pripovedovalka.

Svetlana Makarovič je ena najbolj prevajanih slovenskih avtoric. Za svoje delo je bila že večkrat nagrajena.

Svetlana Makarovič (1939) ranks among the famous Slovene authors who write good literature for children and adults alike. Her works encompass all literary genres, thus proving the unusual diversity of her forty-five years of literary creativity. Due to her vast opus we are focusing only on her children's and juvenile prose. The article presents her fairy-tales, including the two fantastic tales on cosies, which have by now become a standard, as well as two satirical and comical novels on aunt Magda, conveyed through the distance of years and opinions by the first-person teenage narrator.

Svetlana Makarovič is one of the most widely translated Slovene authors. She received several awards.

1 Uvod

Svetlana Makarovič (1939) je v svet pisateljstva vstopila leta 1964, ko je izdala svoj knjižni prvenec, pesniško zbirko **Somrak**. Jože Pogačnik je v delu *Slovenska književnost III* zapisal, da je avtorica Svetlana Makarovič

»najbolj samorasla in samonikla v slovenski liriki. /.../ V celoti gre torej za izrazito in odlično liriko, katere skoraj ni mogoče umestiti v razvojni lok sodobnega pesništva. Ta

¹ Daljša različica tega besedila bo objavljena v avtoričini knjigi *Sedem pisav*, ki bo izšla v založništvu Mariborske knjižnice, revije *Otrok* in knjiga in Pedagoške fakultete Maribor meseca januarja 2009.

lirika je preprosto enkratna in zunaj običajnih literarnozgodovinskih meril.« (Pogačnik 2001: 84–85).

Enako trditev lahko prevzamemo tudi za ustvarjalkina otroška in mladinska besedila, ki dosežejo vrh v pravljicah *Sapramiška*, *Pekarna Mišmaš*, *Škrat Kuzma dobi nagrado* in fantastičnih pripovedih *Kosovirja na leteči žlici* ter *Kam pa kam, kosovirja?*. Svetlana Makarovič se tudi v mladinski književnosti pogosto naslanja na folklorne teme, motive in strukturo, kar za njen pesniški opus za odrasle poudarjata npr. Jože Pogačnik (2001) in Boris A. Novak. Slednji pravi:

»Toplina Svetlaninega pisanja za otroke je navidezno nezdržljiva z grozljivim vzdušjem balad, ki jih piše za odrasle, vendar podrobnejši premislek razkrije globoki skupni imenovalec – izražanje bolečine ranljivega posameznika (otroka ali živali) zaradi nasilja institucionalne družbe.« (Novak 2008: 132–133).

Avtorica v pravljичnem svetu ubesedi in problematizira temeljne bivanjske teme in odnose, ki jih sicer slika na podobo arhaizirane družbe, tipična veduta njenega pravljичnega sveta je namreč vaška pokrajina, v živalski pravljici pogosto tudi naravno okolje živali, gozd, gozdne jase, njeni liki se večinoma ne srečujejo z urbanim načinom življenja, čeprav govorijo ravno o njem. Večplastnost besedil Svetlane Makarovič bralec prepozna pri vseh sestavinah literarnega dela, najopaznejša je morebiti na jezikovni ravni (izrazita inovativnost, poigravanje z večpomenskostjo besede ipd.). Avtorica je doslej izdala skoraj petdeset naslovov mladinskih proznih knjig pravljic (izbori in samostojne slikanice), deset pesniških zbirk oz. pesnitev za otroke, dva mladinska romana in dve fantastični pripovedi. Svetlana Makarovič je od leta 1972 (izid zbirke *Miška spi*) do konca leta 2008 (izid zbirke *Svetlanine pravljice*) napisala sto pet izvirnih pravljic, pri čemer različice niso štete, in sicer kar enaindesemdeset živalskih pravljic, pri šestnajstih je glavni lik človek/otrok, pri devetih gre za mitološka bitja, pri devetih za oživljene predmete, pri dveh pravljicah pa je glavni lik nebesno telo. Zaradi velikega števila del smo se v članku omejili na avtoričino prozno ustvarjanje za otroke in mladino.

Svetlana Makarovič je vsestranska ustvarjalka, saj piše poezijo za otroke in odrasle, prozo za otroke, mladino in odrasle, priredbe lastnih proznih del za radijske igre in zvočne kasete oz. zgoščenke, priredbe tujih avtorjev za radijske igre,² gledališke igre, lutkovne igre, prireja besedila tujih avtorjev,³ je ilustratorica avtorskih slikanic in lastnih ilustriranih knjig. Uveljavila se je tudi kot prevajalka (in delno prirediteljica) pravljичnih besedil.⁴ Leta 1989 je izšla videokaseta *Mali kakadu: musical za otroke*.⁵ Njena dela so prevedena v številne tuje jezike, saj

² Največ priredb po pravljicah bratov Grimm: *Sneguljčica* (1973), *Volk in sedem kozličkov* (1981), *Rdeča kapica* (1990), *Ogelj, bobek in slamica* (1990). Po H. Ch. Andersenu *Godci iz Veselega* (1977).

³ **Priredba v knjižni izdaji:** 1974: *Aladinova čudežna svetilka* (po pravljici iz Tisoč in ene noči). Ljubljana: Mladinska knjiga (Velika slikanica). Ilustriral Tomaž Kržišnik.

⁴ 1980: Wilhelm Busch: *Picko in Packo*. Trast: Založništvo Tržaškega tiska. 1997: Hallveig Thorlacius: *Maček Mačkurson*. Ljubljana: Mladinska knjiga (delo je izšlo tudi na zvočni kaseti). 1998: H. Ch. Andersen: *Pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 1999: Ernst Jandl: *Strahopetko*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

⁵ Ljubljana: Založba kaset in plošč. Ponatis: 1992.

je ena najbolj prevajanih slovenskih avtoric.⁶ Doslej je prejela ali bila nominirana za pomembne nagrade na področju književnosti: 1953. leta je prejela Levstikovo nagrado za zbirko pravljic *Miška spi*, leta 1975 prav tako Levstikovo nagrado za knjige *Kosovirja na leteči žlici*, *Kam pa kam Kosovirja?* In *Pekarno Mišmaš*, istega leta tudi nagrado Zmajeve dječje igre, nato leta 1976 nagrado Prešernovega sklada za pesniško zbirko *Pelin žena*, leta 1994 Jenkovo nagrado za knjigo *Tisti čas*, prav tako leta 1994 je avtorica prejela IBBY častno listo za zbirko pravljic *Mačja preja*, trikrat zapored, to je leta 1998, 2000 in 2002 je bila avtorica nominirana za Andersenovo nagrado, leta 2000 pa je prejela Prešernovo nagrado za pesniški opus, a je avtorica nagrado zavrnila. Svetlana Makarovič je v antologiji sodobne slovenske mladinske književnosti *Tales Growing Up into Secrets: An Anthology of Contemporary Slovene Youth Literature* (izšla kot posebni zvezek publikacije Litterae Slovenicae, 2004 in 2007) edina avtorica, ki je zastopana z dvema besediloma, in sicer je prevedena njena pravljica *Coprnica Zofka* (*Zofka the Witch*) in odlomek iz mladinskega romana *Teta Magda* (*Aunt Magda*).⁷ Leta 2006 je bila izdana antologija tudi v hrvaščini, njen naslov je *Priče izrasle u tajne: antologija suvremene slovenske književnosti za djecu i mlade*, avtorica je v njej uvrščena z odlomkom iz romana *Teta Magda* (*Teta Magda*).

2 Proza za otroke

2.1 Pravljice

Prva zbirka pravljic Svetlane Makarovič, *Miška spi* (1972), ilustriral jo je Milan Bizovičar, vsebuje dvaindvajset zgodb, prolog in epilog. V uvodnem delu pisateljica zapiše, da pestrna pripoveduje mišji princesi pravljice, v sklepu pa je opozorilo, da mora bralec tiho zapreti knjigo, saj miška že spi, kar je tudi naslov literarnega dela. Najbolj znane pravljice iz zbirke so *Smetiščni muc*, *Sovica Oka* in *Pod medvedovim dežnikom*, vse tri živalske pravljice so bile večkrat ponatisnjene tudi v slikaniški obliki. Zbirka *Take živalske* (1973) z ilustracijami Marjance Jemec-Božič ima namesto uvoda pesem, ki jo učiteljica lisica govori/piše otrokom, potencialnim bralcem, ker da je knjiga namenjena le tistim, ki ne ubogajo, ne pišejo domačih nalog, ki druge zmerjajo, ne pospravljajo igrač ... skratka vsem porednim otrokom. Večinoma gre za živalske pravljice, med njimi so najbolj znane *Replja*, *Mucek se umije* in *Kuna pospravlja*. Zbirka *Vrček se razbije* (1975, ilustrirala jo je Marija Lucija Stupica) je posebnost v pravljичnem svetu Svetlane Makarovič, saj v sedemnajstih objavljenih pravljicah, tudi te večinoma sodijo med živalske pravljice, avtorica izhaja iz znanega pregovora, ki ga glavni literarni lik razume dobesedno, zato pride do zapleta zgodbe. Morebiti na prvi pogled delujejo zbrane pravljice kot

⁶ Prevodi mladinske literature: *Pekären Mišmaš*. Novi Sad: Obzor, 1974. *Škriatok Kuzma*. Bratislava: Mladé Letá, 1977. *Šibal Kuzman škriatok*. Novi Sad: Obzor, 1978. *Mišica spava*. Zagreb: Mladost, 1980. *I due cossoviri nel cucchiaio volante*. Brescia: La scuola, 1984. *Ciocia Magda czyli Wszyscy jesteśmy tworcami*. Warsaw: Nasza księgarnia, 1985. *Cosies in the Flying Spoon*. Ljubljana: DZS, 1994. *Knuddelpfötchen*. Baunach: Deutscher Spurbuchverlag, 1997. *Oka, die Eule*. Baunach: Deutscher Spurbuchverlag, 1997. *La tia Miagda*. Barcelona: Alfaguara, 2002. *Gal in the Gallery*. Ljubljana: National Gallery of Slovenia, 2006.

⁷ Antologija je izšla leta 2004, zaradi velikega zanimanja je bila ponatisnjena leta 2007.

basni, a nauk tukaj ni posledica, temveč vzrok v razvoju zgodbe. Najbolj znane pravljice iz zbirke so *Miška si kuje srečo*, *Pujsek skladi jabolko* in naslovna pravljica *Vrček se razbije*. Zbirka ***Glavni petelinček*** (1976) z ilustracijami Marije Lucije Stupica vsebuje devet pravljič. Gre za prelomno zbirko v avtoričinem ustvarjanju, saj so bile v njej prvič objavljene tri pravljice, ki predstavljajo temelj pravljničnega opusa Svetlane Makarovič: *Sapramiška*, *Pekarna Mišmaš* in *Škrat Kuzma dobi nagrado*. *Vrtirepov koledar* (1976) je zbirka dvanajstih pravljič, zanimiva je oblika publikacije, saj ne moremo govoriti o knjigi v najožjem pomenu, ker gre namreč za koledar, vsaka stran je posvečena enemu mesecu (ime meseca, datumi, ilustracije in pravljica meseca). Koncept poglavij, v katerih avtorica združuje pravljice glede na glavni literarni lik (npr. Take mačje, Take pasje, Take vsakršne ...), je uporabljen v naslednjih dveh zbirkah, in sicer v ***Pravljicah iz Mačje preje*** (1980) in ***Mačji preji*** (1992). V prvi je avtorica objavila devetinštirideset pravljič, v drugi pa kar petinpetdeset pravljič. Avtoričin izbor pravljič je leta 1999 izšel tudi v zbirki Svetlanovčki pod naslovom ***Smetiščni muc in druge zgodbe***, v katerega so uvrščene že prej objavljene pravljice. Doslej zadnji izbor je naslovljen ***Svetlanine pravljice*** (2008), posebnost tega izbora je, da je vseh šestdeset izbranih pravljič prevedenih tudi v angleščino, zbirko je ilustrirala Alenka Sottler. Devetinpetdeset pravljič je bilo že objavljenih, nekatere zgolj kot slikanice in so v tovrstne izbore prvič umeščene (*Veveriček posebne sorte*, *Medena pravljica*, *Mali parkelj Malič*, *Šuško in gozdni dan*, *Kokokoška Emilija*, *Ščeper in mba*, *Sapramišja sreča*, *Korenčkov palček*, *Zajčkovo leto*), pravljica *Mesečinska struna* pa je objavljena prvič. Zbirka nima poglavij, a so pravljice večinoma uvrščene po tipu literarnega lika (miši, mitološka bitja, mačke, psi, pernate živali, veverice, gozdne živali, oživiljeni predmeti ali rastline, človeški liki). Zbirka Svetlanine pravljice odstopa od drugih izdaj izborov tudi zaradi drugačne oblikovne estetike. Svetlana Makarovič pravi v intervjuju z Brankom Hofmanom, objavljenim v knjigi *Pogovori s slovenskimi pisatelji*, takole: »V resnici ne priznavam oznak, kot so »otročka« ali »mladinska« literatura. Zgodbo napišem, ker se mi zdi ljubka, ker me veseli, potem pa jo naj bere, kdor hoče.« (Hofman 1978: 269).⁸ Avtorica s knjigo *Svetlanine pravljice* močno potrjuje trditev izpred tridesetih let. *Mesečinska struna*, prvič objavljena v tej zbirki, je tenkočuten opis čudežnosti, ki izgine, kadar vanjo ne verjamemo več ali pa je ne negujemo dovolj. Za pravljice je milenarizem ena od stalnic, ohranjena »iz prastare strukture, je vera v tisočletno kraljestvo, v odrešitev na zemlji.« (Goljevšek 1991: 77). Tako kot je struna pomagala Tiborju, je tudi izginila: v hipu; v enem samem trenutku, ko je izgubil zavedanje o njeni dragocenosti.

Sapramiška je največkrat izdana pravljica Svetlane Makarovič, doživela je tudi največ likovnih upodobitev. Miš Sapra je tudi najpogostejši lik v pravljničnem svetu, ki ga je ustvarila pisateljica: Sapramiška namreč nastopa v istoimenski pravljici in še v delih *Korenčkov palček*, *Šuško in gozdni dan*, *Sapramišja sreča*. Prav tako v štirih delih najdemo literarni lik škrate Kuzme, in sicer v pravljicah *Škrat Kuzma*

⁸ Svetlana Makarovič v istem intervjuju razlaga svoje razumevanje otroka in otroškega branja takole: »Mislim, d ne znam pisati samo za otroke; pišem za otroke in odrasle hkrati. Otroci ljubijo situacijsko komiko, pretiravanje, vnanje učinke, nimajo pa niansiranega odnosa do humorja; pri branju se vživljajo v zgodbo in se poistijo z junaki, zanje je vse resnično.« (Hofman 1978: 268–269). To je najbrž eden od vzrokov, da avtorica ves čas svojega ustvarjanja pravljič zatrjuje, da njene pravljice niso (le) mladinska književnost.

dobi nagrado, Kuzma in mravlje, Šuško in gozdni dan ter v fantastični pripovedi *Kam pa kam, kosovirja?* Po dvakrat se pojavijo: Ščeper (v delih *Korenčkov palček* in *Ščeper in mba*), Mišmaš (*Pekarna Mišmaš* in *Pek Mišmaš iz Kamne vasi*) ter čarovnica Zofka (*Coprnica Zofka*, *Kam pa kam, kosovirja?*).

Najobsežnejši del pravljичnega opusa Svetlane Makarovič sodi med klasične živalske pravljice, za katere je značilno, da je nosilec dogajanja žival, ki pa – za razliko od basni – nima vnaprej dane vloge, torej karakterne lastnosti živali niso tipizirane. Pogosto imajo njeni živalski liki antropomorfne lastnosti, vključno s personifikacijo. Nekatere živali kot glavni literarni liki so skoraj vedno prijazne in dobrodušne, npr. prašiči (*Prašičkov koncert*, *Pujsek skladi jabolko*), medvedi (*Breskova koščica*, *Pod medvedovim dežnikom*), miši (*Sapramiška*, *Miška si kuje srečo*, *Sapramišja sreča*), veverice (*Veveriček posebne sorte*, *Replja*), kadar so te živali stranski literarni liki pa nimajo zmeraj pozitivnih lastnosti (npr. veverica iz pravljice *Sapramiška* je prav zadirčna in neprijazna, mama Puhanka iz *Veverička posebne sorte* se vede prav nespametno, ko opazi sinovo drugačnost). Pri nekaterih pravljичnih likih avtorica ohranja tipizirano vlogo, ki jo ima žival že v folklornem slovstvu: kokoši so skrajno nespametne (izjema je edino *Kokokoška Emilija*, ki je zelo pametna), srake so kradljivke (*Sraka pevka*), šoje klepetulje in opravljivke (*Šoja trguje z medvedovo kožo*, *Veveriček posebne sorte*), lisice hudobne in zvite (*Lisica ošabnica*, *Shujševalna kura*), deloma pa od tega vzorca odstopajo (*O strašni lisički*, *Lisjaček v Luninem gozdu*), psi so zvesti in prijazni (*Kužek išče dom*, *Psiček Piki išče zlato*), opice samovšečne (*Kako se je opica spremenila*), mačke pa samosvoje (*Konec sveta*, *Mačje leto*, *Smetiščni muc*, izjema je pravljica *Mačja predilnica*, v kateri mačke predivo delijo vsem naokoli). Saksida poudarja:

»Ker so prevladujoče književne osebe v njenem opusu živali, je mogoče zapisati, da velja avtorica za najpomembnejšo ustvarjalko živalske pravljice, pa čeprav so – tako kot v ljudskem slovstvu – v nekaterih primerih ob živalih književne osebe tudi ljudje.« (Saksida 2001: 431).

Skozi živalsko pravljico avtorica pripoveduje o življenju in o etičnih resnicah, kar je včasih najbrž lažje ali vsaj manj boleče kot predstavitev problema skozi človeški literarni lik: npr. hendikepiranost malega Čopka ni manj pomembna, je pa omiljena tema drugačnosti, ker je glavni lik veverica in ne otrok. Smešenje žensk je predstavljeno skozi opičjo ali kokošjo perspektivo, moških samovšečnežev pa skozi perspektivo glavnega petelinčka. Največkrat imajo živali lastnosti otrok: so trmaste (*Mucek se umije*), razvajene (*Razvajeni vrabček*), radovedne (*Sovica oka*). Samo dve pravljici imata za glavni lik nebesna telesa (*Premraženo sonce*, *Zvezdne živali*), ideja prve je visoko etična: nikoli naj se nihče ne počuti ponižanega, ker mu drugi govorijo, da je slab. Med pravljicami z otroškim (človeškim) glavnim literarnim likom sta dva privlačna lika, pek Mišmaš (*Pekarna Mišmaš*, *Pek Mišmaš iz Kamne vasi*) in deček Šuško iz sodobne pravljice *Šuško in gozdni dan*. Zanimivo je, da so tudi v pravljicah z glavnim človeškim likom stranski liki pogosto živali (miške, ki pečejo kruh, maček, Sapramiška, gozdne živali). Mitološka bitja, ki jih avtorica uporabi v pravljичnem svetu, imajo precej tradicijskih lastnosti, še najbolj odstopata čarovnica Zofka, ki ima ohranjeno temeljno magično lastnost, čaranje, njen značaj pa je pri Makarovičevi prijaznejši kot v folklornem slovstvu, in vila, ki pa v pravljicah *Bonboni vile Mucinde* in *Vila Malina* (*Vila in malina*) nima

tipičnih vilinskih lastnosti (npr. dobrota, obdarovanje, preizkušnja ljudi). Palčica Katalenca in Korenčkov palček sta dobra in potrpežljiva, rada pomagata literarnim likom iz svoje okolice:

»Tako majhni kot palčki pa bodo nekoč ljudje, kot napovedujejo ljudske prerokbe, da naj bi za nami prišli ljudje, ki bodo tako veliki kot naš palec, medtem ko so bili naši predniki velikani oz. ajdi.« (Kropej 2008: 325).

Parkelj Malič ima ohranjene negativne lastnosti, kot jih najdemo zapisane npr. pri Damjanu J. Ovscu, zanimivo pa je, da poimenovanje malič najdemo v delu Monike Kropej kot možno poimenovanje za palčka (Kropej 2008: 325). Povodni mož ima v pravljici Svetlane Makarovič dvojno naravo: poskuša biti pomemben, a je hkrati tudi dober. Škrat Kuzma, ki nastopa v različnih avtoričinih pravljicah, ima v vseh pravljicah ohranjeno isto ime, njegove lastnosti pa se spreminjajo; največjo škratovščino naredi v pravljicah *Škrat Kuzma dobi nagrado* in *Suško in gozdi dan*, v zgodbah, v katerih nastopa kot stranski lik, pa je bolj poudarjena njegova pozitivna narava, saj je pripravljen pomagati (npr. kosovirjema v delu *Kam pa kam, kosovirja?*). Med pravljicami z oživiljenim predmetom ali rastlino kot glavnim literarnim likom gotovo izstopa delo *Potepuh in nočna lučka*, to je pravljica, v kateri nočna lučka ponoči oživi in potepuhu pripoveduje pravljice, zjutraj pa ne kaže več nobenih znakov antropomorfnosti. Postopek, ko nočna lučka nenehno menjuje pravljice in nobene ne pove do konca, je posebej zanimiv, saj spominja na metanarativnost ali intertekstualnost v postmodernističnih postopkih nemladinske književnosti.

V besedilih je avtoričina poetika naravnana večinoma na klasično umetno pravljico, čeprav snovno-tematske prvine glede na književno vrsto niso vedno dosledno izpeljane, kar pa je seveda presežek in ne primanjkljaj v avtoričinem ustvarjalnem opusu. Ne samo kosovirja, tudi drugi njeni liki razširjajo »sporočilnost od prikazovanja otroškega prekrška ali nesreče k naslovniško univerzalni simboliki vrednosti otroštva in otroškega doživljanja realnosti.« (Saksida 2001: 442). Večina pravljic Svetlane Makarovič se ravno zaradi naslovniške odprtosti besedil dotika poslušalcev / bralcev njene literature na zelo različnih ravneh in na zelo različne načine.

2.2 Fantastična pripoved

Kosovirja na leteči žlici (1974) in *Kam pa kam, kosovirja?* (1975) sta fantastični pripovedi. Glavna literarna lika sta Glal in Glili, ki sodita med radovedne kosovirje. V prologu prvega dela opiše avtorica kosovirje na način znanstvenega besedila (zveni kot prepis iz biološkega učbenika zoologije), s čimer ustvari književni prostor, Kosovirijo, in glavna lika kot nekaj realnega. Glili in Glal potujeta po različnih deželah, npr. Soviriji, Krokodiliji ..., med drugim prispeta tudi v deželo ljudi. Venomer sta izpostavljena pustolovščinam, nekatere zvenijo prav nevarno, a se iz vseh dogodivščin srečno izvlečeta. Kosovirja se odpravita proti severojugovzhodu, potujeta z žlicami in se prehranjujeta s paradižniki, ki rastejo kar na kosovirskih žlicah. Srečujeta različne živali, ki vse malce odstopajo od pričakovanega vedenja neke živalske vrste, pa tudi fantastična bitja. Ob koncu obeh knjig se kosovirja vrneta domov, saj je Kosovirija simbol varnosti, vendar pa vesta, da bosta zaradi svoje radovednosti slej ko prej spet potovala. Saksida piše, da

»kosovirja upodabljata nekatere običajne lastnosti otroštva: nagajivost, radovednost, prepirljivost – pisateljica s temi prikazi seveda ne želi vzgajati; še več – zdi se, da je nenehno na strani svobodnega, vsakršnih zapovedi nasprotujočega otroka.« (Saksida 2001: 442).

Kosovirja, ki imata stik z ljudmi, pravzaprav predstavljata obrnjeni fantastični svet: fantastična lika potujeta po realnih deželah in pogosto srečujeta realne literarne like, predvsem živali (npr. krokodile, pingvine, sove) in ljudi; deloma na potovanju srečata tudi mitološke (npr. coprnica Zofka, škrat Kuzma in njegova žena) in povsem izmišljene like (npr. ptič Kivik, pajek Tutaja, Deževna teta).

3 Proza za mladino

Avtorica je napisala dva mladinska romana: *Teta Magda ali Vsi smo ustvarjalci* (1978) in *Počitnice pri teti Magdi* (2001). V obeh romanih je prvoosebna pripovedovalka neimenovana najstnica, ki jo teta imenuje Punči ali Pamž. Dekle je brez staršev in živi pri teti Magdi, ta pa je na vsak način zelo posebna. Svetlana Makarovič uporablja komično perspektivo, za upodobitev komičnega pa izrablja pripovedovalkino vpletenost in hkrati distanco, saj pripovedovalka ni glavni lik romanov, je pa v vseh tetinih postopkih udeležena ali pa je vsaj neposredna opazovalka dogajanja. Pripovedovalka tetine postopke opisuje in tudi komentira, ravno v komentarjih se skriva največja mera humorja, ta pa deloma že prehaja v cinizem. Meja med humorjem in ciničnostjo je v obeh romanih precej tanka, celo nedoločljiva, saj je odvisna tudi od bralčevega razumevanja zgodbe. V romanu *Teta Magda ali Vsi smo ustvarjalci* skozi enajst nenaslovljenih poglavij pripovedovalka opisuje dogodke iz svoje bližnje okolice in ljudi, s katerimi prihaja v stik. Zanimivo je, da so stranski liki odrasli, Punči očitno izven šole nima kontaktov z vrstniki, izjema je le Frk Poglajen, nečak gospoda Poglajna, ki je tetina simpatija. Med odraslimi zavzemajo stalne stranske vloge še gospodična Pavlina, gospa Frida, gospa Anči, gospa Klavdija in gospodična Lola. Vsi navedeni so npr. povabljeni na rojstni dan prvoosebne pripovedovalke, kamor pa ni povabljen noben vrstnik, izjema je spet Frk. Teto Magdo Orehek gospod Poglajen pogosto nagovori »draga Madeleine«, kar se povsem sklada z njenimi lažmi o preteklem burnem in pestrem življenju, v katerem je prepotovala ves svet, bila koncertna pianistka, raziskovalka, zdravnica ... Ob vsaki priložnosti teta Magda pripoveduje neverjetne zgodbe, za katere trdi, da so resnične. Vsi poslušalci se njenih laži zavedajo, zato Magda izpade predvsem kot dobra zgodbarka. Teta Magda ima bujno domišljijo, s katero se loteva različnih podvigov, ki pa bolj ali manj klavirno propadejo: preureja stanovanje, iz starih oblek šiva nove, jih barva v bolj ali manj nemogoče barve, prav tako tudi (svoje) lase. Magda zelo skriva svoja leta, zato je lahko vprašanje o njeni starosti povod za silovit prepir, kar je razvidno že iz začetnega poglavja, pozneje pa se njena tovrstna občutja in reakcije le še stopnjujejo. Čeprav je celotna zgodba osredotočena na Magdo, je zaključek romana bolj usmerjen na prvoosebno pripovedovalko: na dan, ko odhaja v internat, se s Frkom prvič poljubi, njuno simpatijo je čutiti skozi celotno zgodbo, tisti dan pa ji Frk obljubi, da ji bo vsak dan pisal, kar je izpoved njegove ljubezni. S slovesom tete Magde in pripovedovalke v mestnem internatu se roman konča. *Počitnice pri teti Magdi* so nadaljevanje prvega dela. V prvem poglavju prvoosebna pripovedovalka na kratko oriše svoj

šolski poraz. Ima štiri negativne ocene in veliko neopravičenih ur, zato se odloči, da šolo, internat in mesto zapusti pred koncem šolskega leta, in sicer nekega četrtega, ko ji gre vse narobe, čeprav o četrtnih njena teta Magda meni, da so najboljši dnevi v tednu in da se ob četrtnih dogajajo same lepe stvari. Vrne se k teti, ki njenega šolskega poraza ne jemlje katastrofalno, pravzaprav se o šoli sploh noče pogovarjati. Nadaljnji dogodki so spet umeščeni v tetin dom, ponovijo se vloge odraslih tetinih prijateljev, pojavijo se tudi nekateri epizodni odrasli liki, Frk pa je spet edini pripovedovalkin vrstnik. Iz zadnjega poglavja je razvidno, da se roman konča v četrtek, in sicer v novem šolskem letu, v katerem pripovedovalka letnik ponavlja. V obeh romanah je na začetku napisano uvodno pojasnilo, da so osebe popolnoma izmišljene, v drugem delu pa avtorica hudomušno nakazuje, da bi lahko bila pripovedovalka ona sama.

Povzetek:

Svetlana Makarovič (1.1.1939) sodi med tiste slovenske avtorje, ki uspešno ustvarjajo za otroke in odrasle, njena dela pa lahko uvrstimo v vse književne zvrsti, kar izpričuje pestrost avtoričinega petinštiridesetletnega književnega ustvarjanja. V mladinski književnosti je avtorica najbolj prepoznavna po živalskih pravljicah; nekateri njeni liki, npr. Sapramiška, Čopko, Ščeper, Oka in drugi, so postali že del kanonske literature, ki jih na Slovenskem prepozna skorajda vsak bralec. Vsekakor enega izmed njenih ustvarjalnih vrhov pomenijo zgodbe o radovednih kosovirjih Glalu in Gili; avtorica napoveduje izid že tretje knjige njunih dogodivščin. Poseben svet precej nelogičnih dejanj odraslih pa je avtorica prikazala v satirično-komičnih romanah o teti Magdi, ki jih z distanco let in mnenj upoveduje prvoosebna najstniška pripovedovalka. Ob raznolikosti proz Svetlane Makarovič je potrebno omeniti tudi njeno ustvarjanje pesmi in pesnitev za otroke ter dramskih del, ki jih je avtorica priredila po proznih delih.

Poezija za otroke:

1980: *Maček Titi*. Ljubljana: Samozaložba. Ilustrirala Svetlana Makarovič. 1981: *Gal v galeriji*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice). Ilustriral Kostja Gatnik; fotograf Marjan Paternoster. Ponatis: Ljubljana: Narodna galerija (Galova knjižnica), 1996. 1982: *Dedek Mraz že gre*. Ljubljana: Lutkovno gledališče. Ilustriral Marjan Amalietti. 1983: *Krokodilovo kosilo: pesnitev – grozovitev*. Ljubljana: Samozaložba. 1986: *Čuk na palici*. Ljubljana: Delavska enotnost (Zbirka Za otroke in mladino). Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 2001. 1995: *Show strahow: pesnitev grozovitev*. Ljubljana: DZS. 1996: *Kokijeve pesmice in pobarvanke*. Ljubljana: Kolinska. Ilustriral Marjan Manček. 2003: *Strahec v galeriji*. Ljubljana: Narodna galerija (Galova knjižnica). Ilustriral Kostja Gatnik, fotograf Bojan Salaj. 2006: *Mačnice*. Ljubljana: Center za slovensko književnost (Zbirka Aleph; 107). 2008: *Coprniški muc: pesnitev – coprnitev*. Dob pri Domžalah: Miš. Ilustrirala Andreja Peklar.

Pesniške zbirke za odrasle:

1964: *Somrak*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 1968: *Kresna noč*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 1972: *Volčje jagode*. Maribor: Obzorja. 1973: *Srčevce*. Ljubljana: Cankarjeva založba. Ilustriral in oblikoval Tomaž Kržišnik. 1974: *Pelin žena*. Ljubljana: Mladinska knjiga

(Nova slovenska knjiga). Leta 1985 je nastal tudi zvočni posnetek (gramofonska plošča); Ljubljana: Brut. **Vojskin čas**. Trst: Založništvo Tržaškega tiska, Koper: Lipa (Pesniški list; 18). Skladatelj Pavle Merku. 1977: **Izštevjanja**. Ljubljana: Cankarjeva založba. Ponatis 1984. 1979: **Pesmi**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev). 1980: **Sosed gora**. Maribor: Obzorja. 1984: **Pesmi o Sloveniji: za tuje in domače goste**. Ljubljana: Lutkovno gledališče. 1987: **Svetlana Makarovič, France Mihelič**. Ljubljana: Cankarjeva založba. 1993: **Kaj lepega povej**. Ljubljana: DZS (Zbirka Veliki otroci; 4). Ilustriral Lucijan Reščič. **Tisti časi**. Ljubljana: Mladika. 1998: **Bo žrl, bo žrt: izbrane pesmi**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Kondor; 286). 2002: **Samost**. Ljubljana: samozaložba.

Prozna dela za otroke:

1972: Miška spi. Ljubljana: Mladinska knjiga (Cicibanova knjižnica). Ilustriral Milan Bizovičar. Ponatisi: 1975. **1973: Take živalske**. Ljubljana: Borec (Kurirčkova knjižnica). Ilustrirala Marjanca Jemec-Božič. **Zajček gre na luno**. Ljubljana: Partizanska knjiga (Zbirka Lastovke). Ilustriral Tomaž Kržišnik. **1974: Kosovirja na leteči žlici**. Mladinska knjiga (Cicibanova knjižnica). Ilustrirala Lidija Osterc. Ponatisi: 1978. Ponovni natis ilustriral Matjaž Schmidt. Ljubljana: DZS (Zbirka Kosovirji; 1), 1994. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 2001. Ilustriral Gorazd Vahen. **Pekarna Mišmaš**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice). Ilustrirala Marija Lucija Stupica. Ponatisi: 1975 (Zbirka Velike slikanice), 1975 (Zbirka Zlata slikanica). Avtorska slikanica Komenda: Vesper, 1986. Avtorska slikanica Brezovica: Dokumentarna, 1986. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 1997. Ilustriral Gorazd Vahen. Ponatis: 1999, 2001. **Škrat Kuzma dobi nagrado**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice). Ilustrirala Jelka Reichman. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 1996. Ilustriral Tomaž Lavrič. Ponatis: 2000. **1975: Kam pa kam, kosovirja?** Mladinska knjiga (Cicibanova knjižnica). Ilustrirala Lidija Osterc. Ponatis: Ljubljana: DZS (Zbirka Kosovirji; 3), 1995. Ilustriral Matjaž Schmidt. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 2002. Ilustriral Gorazd Vahen. Leta 1978 je izšlo delo *Kosovirja na leteči žlici*, ki vsebuje tudi *Kam pa kam, kosovirja?* Mladinska knjiga (Cicibanova knjižnica). Ilustrirala Lidija Osterc. **Pisano okno**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice). Ilustriral Marjan Manček. **Skozi mesto**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Pelikan). Ilustrirala Jelka Reichman. Ponatisi: 1978. **Vrček se razbije**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Deteljica). Ilustrirala Marija Lucija Stupica. **1976: Glavni petelinček**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Cicibanova knjižnica). Ilustrirala Marija Lucija Stupica. **Lisjaček v luninem gozdu**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 187). Ilustriral Kostja Gatnik. **Sapramiška**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice). Ilustrirala Marija Lucija Stupica. Avtorska slikanica Komenda: Vesper, 1986. Avtorska slikanica *Sapramiška*. Brezovica: Dokumentarna, 1986. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 1998. Ilustriral Gorazd Vahen. Ponatis: 1999, 2003, 2007. Natis: Dob pri Domžalah: Miš, 2007. Ilustrirala Daša Simčič. **Živalska olimpijada**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice). Ilustriral Božo Kos. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 2004. Ilustriral Gorazd Vahen. **Vrtirepov koledar 1977**. Ljubljana: Partizanska knjiga. Ilustrirala Matjaž Schmidt in Dušan Klun. **1977: Potepuh in nočna lučka**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice). Ilustriral Marjan Amalietti. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 1995. **1978: Mačja predilnica**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice). Ilustriral Dušan Klun. **1980: Pravljice iz mačje preje**. Ljubljana: Borec (Kurirčkova knjižnica; 69). Ilustriral Matjaž Schmidt. **1987: Črni muc, kaj delaš?** Ljubljana: Svetlana Makarovič, Log pri Brezovici: Dokumentarna. **Kaj bi miška rada**. Ljubljana: Svetlana Makarovič: Dokumentarna. **Mačje leto**. Ljubljana: Svetlana. Ilustrirala Svetlana Makarovič. **Vila Malina**. Ljubljana: Dokumentarna. Ilustrirala Svetlana Makarovič. Ponatis: Ljubljana: PS-4 »Svetlana«, 1988. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 2005. Ilustrirala Ana Košir. Natis: Dob pri Domžalah: Miš, 2008. Ilustrirala Daša Simčič. **Kaj lahko mleko postane**. Ljubljana: Založba centralnega zavoda za napredek gospodinjstva. Ilustrirala Svetlana Makarovič. **1988: Replja**. Ljubljana: Borec. Ilustriral Marjan Manček. Natis: Dob pri Domžalah:

Miš, 2008. Ilustrirala Nina Meglič. **1989: *Coprnica Zofka***. Ilustrirala Svetlana Makarovič. Radovljica: S. Makarovič. Ponatis: Ljubljana: Samozaložba. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 1995. Ilustriral Gorazd Vahen. Ponatis: 2001. **1992: *Korenčkov palček***. Ljubljana: Mladika (Zbirka Liščki). Ilustrirala Svetlana Makarovič. Ponatis: Ljubljana: Center za slovensko književnost (Zbirka Aleph; 114), 2007. Ilustrirala Vera Kovačević. ***Mačja preja***. Ljubljana: Mladika (Zbirka Trepetlika; 5). Ilustrirala Svetlana Makarovič. ***Mali parkelj Malič***. Ljubljana: Mladika (Zbirka Pikapolonica). Ilustrirala Svetlana Makarovič. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 2005. Ilustriral Dušan Klun. ***Pek Mišmaš iz Kamne vasi***. Radovljica: Didakta. Ilustrirala Svetlana Makarovič. **1993: *Kokokoška Emilija***. Ljubljana: Mladika (Zbirka Pikapolonica). Ilustriral Lucijan Reščič. ***Zajčkov let***. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Zbirka slikanic Velikanček; 1). Ilustriral Emi Vega. Natis: Dob pri Domžalah: Miš, 2008. Ilustriral Jože Lašič. **1994: *Veveriček posebne sorte***. Ljubljana: Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije, Sončkov klub. Ilustriral Marjan Manček. Ponatis: 1996. Natis: Dob pri Domžalah: Miš, 2007. Ilustrirala Daša Simčič. **1995: *Medena pravljica***. Ljubljana: DZS (Zbirka Vrtavka; 13). Ilustriral Lucijan Reščič. ***Tacamuca***. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki). Ilustriral Gorazd Vahen. Ponatis: 2000. **1997: *Ščeper in mba***. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki). Ilustriral Gorazd Vahen. ***Sovica Oka***. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki), 1997. Ilustriral Gorazd Vahen. Ponatis: 1998. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Ciciban – zakladi otroštva; 1), 2004. **1998: *Pod medvedovim dežnikom***. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Čebelica; 380). Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Čebelica; 397, 2002). Ilustriral: Gorazd Vahen. **1999: *Smetišni muc in druge zgodbe***. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Svetlanovčki). Ilustriral Gorazd Vahen. Ponatis: 2008. **2007: *Šuško in gozdni dan***. Dob pri Domžalah: Miš. Ilustrirala Daša Simčič. Ponatis: 2008. **2008: *Sapramišja sreča***. Dob pri Domžalah: Miš. Ilustrirala Daša Simčič. ***Svetlanine pravljice***. Dob pri Domžalah: Miš. Ilustrirala Alenka Sottler.

Mladinska proza:

Avtorica je izdala dva mladinska romana, in sicer 1978. leta roman ***Teta Magda ali Vsi smo ustvarjalci***. Ljubljana: Mladinska knjiga (Nova slovenska knjiga). Dopolnjena izdaja Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Domen), 1999. Ilustriral Zvonko Čoh. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žepnice), 2005. Leta 2001 pa nadaljevanje ***Počitnice pri teti Magdi***. Ljubljana: Center za slovensko književnost (Aleph; 67).

Proza za odrasle:

2001: ***Prekleti kadilci***. Ljubljana: Center za slovensko književnost (Aleph; 66). Ponatis: Ljubljana: Sanje (Zbirka Kiosk), 2007. 2004: ***S krempljem podčrtano***: časopisne kolumne. Ljubljana: Center za slovensko književnost (Aleph; 95). Ponatis: 2005. V soavtorstvu s Kajo Kosmač: ***Rdeče jabolko***. Ljubljana: Center za slovensko književnost (Aleph; 121). Ilustrirala Kaja Kosmač.

Radijske igre:

1974: ***Kosovirja na leteči žlici***. Ljubljana: Radio-televizija, Uredništvo mladinskih oddaj. ***Miška spi***. Ljubljana: Radio-televizija, Uredništvo mladinskih oddaj. 1975: ***Pekarna Mišmaš***. Ljubljana: Radio-televizija, Uredništvo radijskih iger. Ponovno 1976, prevajalec Slavko Mihalič, Ljubljana: Radiotelevizija. 1977: ***Žoga luna***. Ljubljana: RTV, Mladinska glasbena redakcija. Glasbena pravljica. 1992: ***Korenčkov palček***. Ljubljana: Radio Slovenija, Uredništvo igranega programa. ***Nekaj prav posebnega***. Ljubljana: Radio Slovenija, Uredništvo igranega programa. 1995: ***Kokoška Emilija***: radijska igra za piščeta. Ljubljana: Radio Slovenija, Uredništvo igranega programa. ***Škrat Kuzma***: radijska igra za otroke. Ljubljana: Radio Slovenija, Uredništvo igranega programa. 1997: ***Mi, kosovirji***: nadaljevanka. Ljubljana: Radio Slovenija, Uredništvo igranega programa.

Zvočne kasete:

1976: **Pekarna Mišmaš**. Ljubljana: RTV, Produkcija kaset in plošč. Ponatis: 1992. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998. CD 2004. 1984: **Čuk na palici**. Brezovica: Dokumentarna. Ponatis 1988. Ponatis: Samozaložba Svetlana, 1989. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001. **Sovica Oka**. Brezovica: Dokumentarna. Ponatis: Brezovica: Dokumentarna, 1992. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998. 1986: **Sapramiška**. Brezovica: Dokumentarna. Ponatis: Komenda: Vesper, 1987. Ljubljana: Svetlana, 1989. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998. Dob pri Domžalah: Miš, 2007. 1987: **Mačja predilnica**. Ljubljana: RTV. **Mali kakadu**. Brezovica: Dokumentarna. Samozaložba Svetlana, 1989. CD 2005. 1989: **Svetlanin korenčkov palček**. Ljubljana: Samozaložba Svetlana. Ponatis: Komenda: Vesper, 1989. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000. **Pesnice iz mačje preje**. Ljubljana: RTV. 1990: **Svetlanina Vila Malina**. Ljubljana: Samozaložba Svetlana. 1991: **Medena pravljica**. Komenda: Vesper. 1992: **Pek Mišmaš iz Kamne vasi**. Radovljica: Didakta. 1995: **Potepuh in nočna lučka**. Ljubljana: Mladinska knjiga. 1996: **Coprnica Zofka**. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ponatis: 2001. **Škrat Kuzma dobi nagrado**. Ljubljana, Mladinska knjiga. Ponatis: 2000. **Tacamuca**. Ljubljana, Mladinska knjiga. Ponatis: CD Kranj: Panika Records, 2005. 1999: **Vila Malina**. Ljubljana: Vinylmania Records. (enako tudi CD). 2004: **Kuna Kunigunda**. Kranj: Panika Records. (enako tudi CD).

Navednice:

Branko Hofman, 1978: *Pogovori s slovenskimi pisatelji*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Monika Kroje, 2008: *Od ajda do Zlatoroga: slovenska bajeslovna bitja*. Celovec: Mohorjeva.

Boris A. Novak, 2008: Mrtvaški ples: balade Svetlane Makarovič (spremna beseda). V: Svetlana Makarovič: *Samost* (izbor). Ljubljana: Slovene Writers' Association (Litterae slovenicae; 2008, 1–2). 131–145.

Damjan J. Ovsec, 1991: *Slovenska mitologija in verovanja*. Ljubljana: Domus (Zbirka Sopotja).

Jože Pogačnik, 2001: Svetlana Makarovič. V: *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS. 84–85.

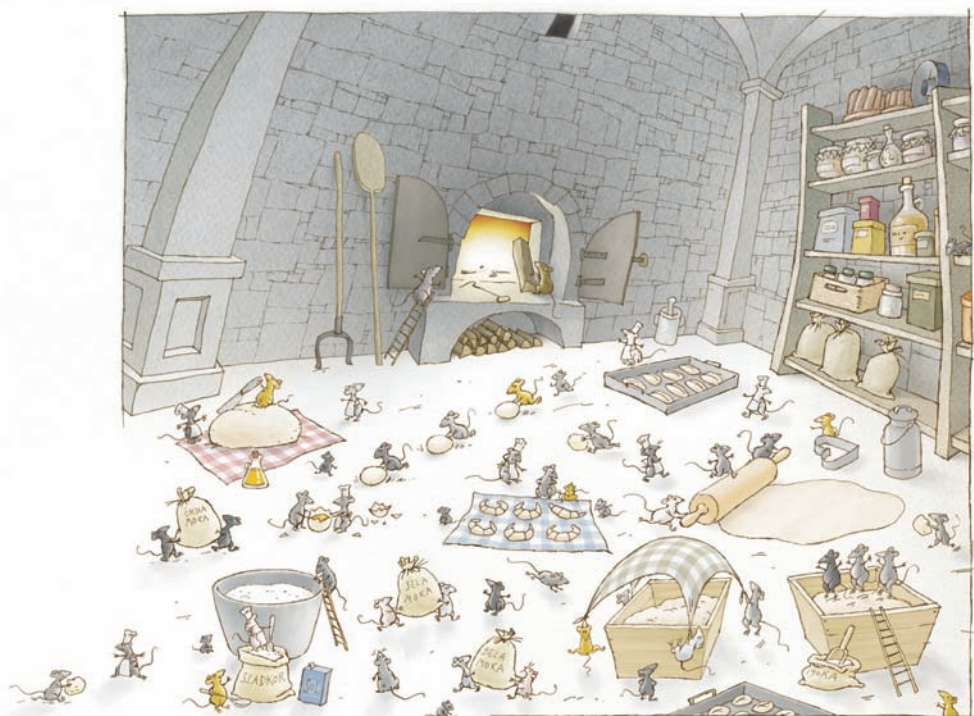
Igor Saksida, 2001: Mladinska književnost: V: *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS. 405–468.

Viri:

Celotni opus otroških in mladinskih besedil Svetlane Makarovič.

Kostja Gatnik je na **8. slovenskem bienalu ilustracije v Cankarjevem domu novembra 2008** prejel nagrado Hinka Smrekarja za ilustracije besedila *Pekarne Mišmaš* **Svetlane Makarovič**. Po mnenju žirije Gatnik združuje pop art, strip, ilustracijo in druge umetniške zvrsti ter jih dviguje na raven inovativne umetniške govorice, ki jo komunikativnost dodatno plemeniti in navdihuje. V svojih delih izraža izjemen čut za medsebojne odnose in socialna razmerja med ljudmi, ki jih obravnava s prefinjenim čutom za humor.

Ilustraciji Kostje Gatnika za knjigo Svetlane Makarovič *Pekarna Mišmaš*.